

ESZÉKI ALIZ

ELTE Alkalmazott Nyelvészet Doktori Iskola
aliz.eszeki@yahoo.de

Eszéki Aliz: A modális partikulák megjelenése és didaktizálása német nyelvkönyvekben
Alkalmazott Nyelvtudomány, XVIII. évfolyam, 2018/1. szám
doi:<http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2018.1.002>

A modális partikulák megjelenése és didaktizálása német nyelvkönyvekben

This study aims to present the textual and interactional dimensions of German particles in the teaching of German as a foreign language. Despite the common use of the modal particles in modern German language books designed for B2-C1 levels, no generally accepted methods exist and no general agreement, on what functions of the modal particles have to be taught at these higher levels, has been reached so far. This paper, focusing on the textual and interactional roles of modal particles, helps to highlight why teaching them is important among other functions at an advanced level.

1. Bevezetés

A német modális partikulák – mint például a *ja*, *doch*, *eben* – a nyelvhasználat során különféle kommunikációs funkciókat töltenek be. Elsősorban a beszélt nyelv elemei, de az írott nyelvben is megjelennek. Mivel a spontán beszédben a beszélők nem mindent explicit módon fejeznek ki, ezért a közölt üzenetet a befogadó a rendelkezésére álló nyelvi eszközök és a kontextus segítségével következteti ki az elmondottakból. Koch és Oesterreicher (1990: 67) ezért a „közelség-távolság kontinuum“ mentén különbséget tesz az írott és a beszélt kódok között. Elméletük szerint míg az írott kód távolságot, addig a beszélt kód kommunikatív közelséget előfeltételez. A kommunikatív közelség egyik jellemzője az illokúciós aktusok meglehetősen gazdaságos megjelenítése. A németben pragmatikai szempontból a modális partikuláknak ebben meghatározó szerepük van, lévén, hogy a „mondanivaló sűrítésének eszközei“ (Molnár, 2001: 81). Arra szolgálnak, hogy a megnyilatkozásokat a közlés folyamatába helyezték, ezért lényegi befolyással vannak a megnyilatkozás jelentésének alakulására és értelmezésére.

Egyes kutatók úgy vélik, hogy a modális partikulák igen szűk denotatív jelentéstartalommal rendelkeznek, mégis olyan nyelvi nüanszok kifejezésére szolgálnak, amelyek jelentését az adott kommunikációs szituációban kommunikatív-pragmatikai funkcióik figyelembe vételével lehet csak kikövetkeztetni (Helbig, 1990: 234). Értelmezésük függ tehát a kontextustól, a kommunikációs szituációtól, sőt az intonációtól is. Az idegennyelv-elsajátításban is lényeges szerepet töltenek be, hiszen segítenek a mondanivalót

koherenssé, gördülékenyebbé tenni, ahogy ezt a következő megnyilatkozások illusztrálják:

(1) *Wir dürfen hier nicht rauchen.*

(2) *Wir dürfen ja hier nicht rauchen.*

(≈ „*Wir dürfen hier nicht rauchen, wie ihr alle wisst.*“)

A fenti két megnyilatkozás (1, 2) propozicionális tartalmát tekintve ugyanazt jelenti, azonban a második megnyilatkozásban a *ja* modális partikula a jelentéstartalomhoz jelentéstöbbletet kapcsol. A (2) megnyilatkozás jól példázta, hogy a közlő a modális partikula segítségével egy általánosan elfogadott konszenzusra hivatkozik. A modális partikula jelentését a befogadó hozza létre az adott kontextuális háttérnek megfelelően. A modális partikula nélküli megnyilatkozás (1) tényközlés, de nem érzékelteti a beszélő mondanivalójához kapcsolódó viszonyát. A modális partikula nincs hatással a megnyilatkozás igazságfeltételeire és nem is befolyásolja annak propozicionális tartalmát, azonban pragmatikai szinten utal a kommunikációs kontextusra. A modális partikulák használata az információ közlését és interpretálását is segíti. Ez az egyszerű példa (2) is jól mutatja, hogy a *ja* tartalmazza azt az indoklást, amire a közlőnek az adott kommunikációs cél eléréséhez szüksége van, és amit külön már nem szükséges kifejezésre juttatnia. A legtöbb nehézséget az okozza a nyelvtanulók számára a szövegértés során, hogy a megnyilatkozások szemantikai jelentése és a modális partikulák pragmatikai funkciói közötti kapcsolatot kikövetkeztessék (Lang, 2012). A szemantikai jelentés és a pragmatikai funkció közötti kapcsolat létrehozása még nagyobb követelményeket támaszt a nyelvtanulókkal szemben a produktív nyelvhasználat során, mivel a partikula használathoz ismerni kell a mindenkorai kommunikációs szituációt (formális, informális), a beszédszándékot, a kontextust, a beszélőpartnerek közötti viszonyt, a beszédaktust stb., sőt, adott esetben a modális partikula illokúciós aktust módosító hatását is. Ez utóbbit az alábbi példán keresztül mutatjuk be:

(3) *Ihr könnt uns ja / doch / mal / ruhig helfen.*

A (3) megnyilatkozás kontextustól függően partikula nélkül lehet engedély, felszólítás vagy javaslat. Ebben a megnyilatkozásban azonban a *ja* modális partikula lehet felszólítás vagy engedély; a *doch* modális partikulával a beszélőpartnerünkkel közös előismeretekre utalhatunk; a *doch mal* partikulával felszólíthatunk; a *ruhig* pedig lehet arcfenyegtetést csökkentő felszólítás vagy javaslat. Herberholz (2013: 258) a modális partikulák produktív használatával kapcsolatban megjegyzi, hogy azok a nyelvtanulók, akik nem használnak modális partikulákat, nincs lehetőségük bizonyos kommunikációs cselekvések megvalósítására. Ezzel veszélyeztetik azt, hogy a befogadók felismerjék (és elfogadják) a kommunikációs szándékukat, vagyis azt véljék érteni, amit a nyelvtanuló mondani akart.

A modális partikulák a spontán beszédben való fontosságuk és gyakoriságuk ellenére a német nyelvkönyvek általában mégis máig egyik leginkább elhanyagolt nyelvi jelenségei. Számos nyelvkönyvet elemeztek már a modális partikulák szempontjából (pl. Kourukmas, 1987; Pittner, 2010; Gökay, 2016; Eszéki, 2016; Bolacio Filho, et al., 2017), azonban általános vélekedés, hogy a nyelvkönyvek csak kevésbé, illetve nem a partikulák nyelvhasználatban betöltött jelentőségéhez mértén tárgyalják őket. Ennek okát Busse (1992) a partikulák szinszemantikus voltára vezeti vissza a gyakorlatban (ide tartoznak még például a prepozíciók, névelők stb.), mert szerinte a partikulák didaktikai közvetítésének problémái a nyelvészet szemantikai és lexikográfiai dilemmáiban gyökereznek. Negatív kritikával illeti a nyelvtani-fordító módszert (Grammatik-Übersetzungsmethode), hiszen a nyelvtanuló nem támaszkodhat a modális partikula fordítására, ha azt ekvivalens lexikai megfelelővel anyanyelvén nem tudja visszaadni. Sőt azokban az esetekben sem, ha a partikula-funkciók anyanyelvén más nyelvi kifejezéssel realizálódnak. Az anyanyelv kiiktatására épülő direkt módszer (Direkte Methode) leginkább csak autoszemantikus elemek (főnév, melléknév, határozó, ige) esetén működik hatékonyan, például szavak körülírásával vagy mondatba foglalásával (Busse, 1992: 50). Ezek a korai módszerek tehát inkább akadályozták a partikulák elsajátítását, mintsem segítették. Azonban a Közös Európai Nyelvi Referenciakeretben (németül: Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen für Sprachen, Europarat 2001) kidolgozott útmutató a kommunikatív és a cselekvésközpontú idegennyelv-oktatás céljainak megfelelően definiálja azokat a kompetenciákat, amelyekkel a nyelvtanulóknak az adott nyelvi szinteken rendelkezniük kell. Az útmutató (GeR 2001: 112) a lexikális kompetencián belül a szókincs ismeretére és alkalmazására (és az egyes nyelvi szintekre) vonatkozólag két fő csoportot különböztet meg: lexikai (pl. szóalakok, állandósult szókapcsolatok stb.) és nyelvtani elemeket (pl. névelők, névmások, modális segédigék, modális partikulák). Noha a dokumentum a lexikális kompetencia leírását mennyiségi és minőségi különbségek mentén határozza meg az egyes szintleírások tekintetében, szintenként bővebben mégsem tér ki a modális partikulákra. Kivételt képez ez alól a C2-es nyelvi szint, ahol a Referenciakeret a beszédkészség követelményeivel kapcsolatban (GeR 2001: 128) előírja a modális és az árnyaló partikulák adekvát használatát (a jelentéskülönbségek árnyaltabb kifejezése érdekében).

A modális partikulákat összetett funkcióiból adódóan nem lehet pusztán szintaktikai vagy lexikai elemként tanítani, mivel jelentésük több nyelvi szinten (szemantikai, szintaktikai, pragmatikai stb.) bontakozik ki, ennek okán elsajátítani is csak autentikus kommunikációs szituációk, dialógusok segítségével lehet (Busse, 1992). Gondolatmenetünk elméleti háttere Götze (1993: 229) azon megállapításából indul ki, miszerint a modális partikulák szövegszervező funkcióval is bírnak, és mint ilyeneket, csak szövegszinten lehet interpretálni, értelmezni és közvetíteni is. Graefen (2000) úgy véli, hogy az

újabb kiadású nyelvkönyvek bár rendelkeznek kidolgozott módszerekkel a partikulák közvetítéséhez, mégis a modális partikulák funkciómegadásai leginkább csak az adott példamondatokban állják meg a helyüket, és nem lehet őket más esetekre vonatkoztatni. Véleményünk szerint a nyelvkönyv piacon fellelhető nyelvkönyvek eltérő módon kezelik a modális partikulákat, mivel közvetítésükre nincs általánosságban elfogadott módszer. A nyelvelsajátítás korai szakaszában általában explicit módon nem is térnek ki rájuk, inkább az intuitív elsajátításra fókuszálnak. Metakommunikatív funkcióik és a hozzájuk fűződő komplex nyelvtani ismertetésük csak középfoktól ajánlott. Ezért ettől a nyelvi szinttől jellemzően már szintaktikai és pragmatikai magyarázatokat is találni a nyelvkönyvekben a használatukat gyakoroltató feladatok mellett. Azonban a haladóknak szánt nyelvkönyvek leginkább mondatszintű vagy beszédaktusok felőli megközelítést választanak, azonban a partikulák szövegszintű megközelítését kevésbé alkalmazzák. Ez utóbbiak azért lennének fontosak a nyelvelsajátítás során, mert a modális partikulák szövegszinten a mondanivaló koherenciájának a létrehozásához járulnak hozzá, és ezáltal a szöveg érthetőségéhez is. A modális partikulák esetében nem elég a partikula egy-egy szótári jelentését megtanulni/tanítani, hanem olyan stratégiákat kell kifejleszteni, amelyek lehetővé teszik a partikulák dialógusokban gyakran előforduló funkcióinak (kontextusban történő) megragadását. Tanulmányunkban a fentieket részletesebben kibontva erre a problémára kívánunk rávilágítani. A modális partikulák textuális és interakciós funkcióinak bemutatása és a nyelvoktatásban betöltött szerepük ismertetése után két (B2-C1 szintű) dialógust elemzünk. Az elemzés során arra keressük a választ, hogy a modális partikulák milyen módon járulnak hozzá a szöveg szerveződéséhez, és milyen szerepük van a szöveg koherenciájának létrehozásában, valamint a mondanivaló értelmezésében, továbbá érintjük azt a kérdést is, hogy miért lenne fontos ezeknek a funkcióknak a közvetítése (prototipikus partikulák esetén) a nyelvelsajátítás haladó szakaszában. A tanulmány végül megoldást kínál a modális partikulák egy lehetséges szövegszintű közvetítésére és gyakorlati hasznosíthatóságára.

2. A modális partikulák textuális és interakciós funkcióiról

Szófaji meghatározásukat illetően többféle terminussal találkozunk a német szakirodalomban. A leggyakrabban elterjedt az árnyaló partikula (Abtönungspartikel) (Weydt, 1969; Waltereit, 2006; Péteri, 2001) és a modális partikula (Modalpartikel) (Helbig, 1989; Thurmair, 1989; Meibauer, 1994). A szófaji elhatárolást tekintve Waltereit (2006: 1) az alábbi formális vonásokat sorolja fel, amely alapján a német szakirodalom (és általában a német nyelvkönyvek is) önálló szófajnak tekinti(k) a modális partikulát:

- szintaktikai szempontból a mondat középmezőjében helyezkednek el;
- általában a mondat ragozható és nem-ragozható részei között a réma előtt állnak;

- ragozhatatlanok;
- általánosságban hangsúlytalanok;
- mondatból elhagyható fakultatív elemek;
- nem módosíthatóak és nem bővíthetőek;
- nem válaszolnak kérdésre;
- nem tagadhatóak;
- megjelenésük mondattípusokhoz köthető;
- egyes elemek egymással kombinálhatóak.

Szemantikai-pragmatikai megközelítések szerint olyan szinszemantikus elemek, amelyek nincsenek hatással a megnyilatkozás igazságfeltételeire és emiatt nem is befolyásolják a megnyilatkozás proposicionális tartalmát, azonban kifejezik a beszélőnek a mondanivalóval kapcsolatos beállítódását, sőt az illokúciót is módosíthatják (Thurmair, 2012: 634). Waltereit (vö. 2006: 3ff.) a modális partikulák funkciómegadásával kapcsolatosan megjegyzi, hogy míg egyes szerzők a modális partikulákat a diskurzusjelölők egy részéhez sorolják, addig mások teljesen elkülönítve kezelik őket. Továbbá azt is megállapítja, hogy míg a modális partikulák nyelvspecifikus elemek, addig a diskurzusjelölő nyelveken túlmenő, univerzálisan elterjedt szófaj. Brinton a diskurzusjelölők szerepköreit két fő funkcióra osztja: textuális és interperszonális funkciókra (idézi Waltereit, 2006: 5). Textuális funkcióként említi a szövegegységek tagolását, a beszélőváltást, a hezitálást, valamint a javítás jelölését is. Az interperszonális funkcióval pedig a diskurzusjelölők érzelemkifejező és kapcsolófunkcióit azonosítja. Waltereit (uo.) a diskurzusjelölők e két fő funkcióját a modális partikulák különböző szerepköreivel állítja párhuzamba. Értelmezésében a modális partikulák is lehetnek textuális elemek, mert a közlő és a befogadó számára mindig egyértelmű, hogy ezek a nyelvi elemek az aktuális megnyilatkozásban mire utalnak. Szerinte a modális partikulák a szövegegységek közti viszonyt is jelölhetik, mivel e funkció segít beágyazni a mindenkor megnyilatkozásokat a szöveg folyamatába. Véleménye szerint a modális partikuláknak interperszonális funkciót is lehet tulajdonítani, mert beszédaktusokat módosító erővel is bírnak. Ez utóbbihoz sorolja például a beszélőnek a mondanivalóhoz való viszonyát is. Zimmermann (1981: 112–113) indexikális elemek egy alosztályaként definiálja a modális partikulákat, mert véleménye szerint olyan deiktikus nyelvi jelenségek, amelyek adott kontextusban a kontextus interakcionális és pszichikai vonatkozásaira is utalhatnak. Zimmermann (uo.) írásában pragmatikai viszonyok összességéként értelmezi a modális partikulák funkcióit, amelyekhez főként textuális (szövegszervezői) és interakciós funkciókat társít. Ez utóbbihoz sorolja a beszélők közös tudását és a beszédaktusokat is (például implicit visszautalásokat, elvárásokat) stb. Noha Waltereit (2006) szintaktikai jellemző alapján határolja el a modális partikulákat a diskurzusjelölőktől, azok eltérő hatóköre miatt, mégis a diskurzusjelölővel történő összehasonlítás is kiemeli, hogy a modális partikulák fontos textuális szerepkörrel bírnak, mivel

megnyilatkozásokat kapcsolnak össze, ezzel járulva hozzá a szövegkoherencia létrehozásához valamint fenntartásához. Mivel a modális partikulák hatóköre csak egész mondatra vonatkozik a németben, ezért elfogadjuk Waltereit azon álláspontját, miszerint a modális partikulák a diskurzusjelölők egy speciális osztályát képezik a németben.

Molnár (2001) az interakciós stratégiai funkciókat a preszuppozíció (előfeltevés) jelzésével hozza kapcsolatba. Véleménye szerint a modális partikulák interakciós stratégiai funkciói arra szolgálnak, hogy kifejezzék a közlő

verbálisan meg nem fogalmazott előfeltevéseit a befogadó ismereteiről az adott témával kapcsolatban, várható reagálásáról. E preszuppozíciók jelzése révén a közlő mintegy fókuszálja azokat az ismereteket, amelyek az adott kijelentés helyes (azaz az ő intenciójának megfelelő) értelmezéséhez szükségesek, s ezzel mintegy irányítja a nyelvi interakciót (Molnár, 2001: 81).

Kertes (2011) érvelő érettségi dolgozatok elemzésével kapcsolatban az interakciós funkcióhoz a figyelemirányítást társítja, és azokat a nyelvi elemeket sorolja ide, amelyek a beszélők és a hallgatók közös tudására utalnak.

González (2004) a pragmatikai diskurzusjelölők kapcsán két fő funkciót különít el egymástól: egyrészt a diskurzusstrukturáló, másrészt a diskurzusértelmező funkciókat. Amennyiben az ő gondolatmenetét követjük, akkor az előbbihez a textuális, az utóbbihoz pedig az interakciós, attitűdjelölő, valamint az interperszonális viszonyokat köti. González (2004: 87) a pragmatikai struktúrát tovább bontja: retorikai, szekvenciális és inferenciális alkotóelemekre. Jelen tanulmányban ezen makrofunkciókon belül a retorikai és az inferenciális struktúrát tekintjük irányadónak az elemzés során. González (uo.) a retorikai komponensekhez sorolja a beszélői szándékot, amelyek személyes véleménynyilvánításhoz, gondolatmenet lezárásához, vagy akár evidencia kifejezéséhez stb. kapcsolódó funkciók lehetnek. Az inferenciális elemekhez pedig a kognitív kontextushoz köthető funkciókat kapcsolja. Véleménye szerint ezek a funkciók kapcsolják a szöveget a kognitív kontextushoz; vagyis megszorítják a preszuppozíciót, de az új szegmensbe történő konceptuális váltásban is lényeges szerepük van. Komponensei az indoklás- és igazolásjelölő funkciók, és többek közt az arcfenyvetés csökkentését elősegítő funkciók is.

3. Modális partikulák a nyelvoktatásban

A hatvanas-hetvenes évek táján bekövetkező ún. „pragmatikai fordulat“ a nyelvhasználat társadalmi és kulturális dimenzióira helyezte át a nézőpontot a nyelvészetben. Ennek eredményeképp akkortájt olyan nyelvi jelenségek is a nyelvészeti kutatások középpontjába kerültek (mint például a modális

partikulák), amelyeket a hagyományos nyelvleírási teóriák addig funkciótlan töltelékelemeknek véltek (Dér, 2010: 159).

Így akkoriban ennek a nyelvi jelenségnek a tárgyalását még az idegennyelv-oktatásból is mellőzték, hiszen nem állt rendelkezésre megfelelő elméleti háttér a nyelvórai közvetítésükhöz. A modális partikulákról alkotott jelenlegi kép kialakulásához a nyelvhasználatból kiinduló irányzatok, mint például a szövegnyelvészet, a beszédaktus-elmélet, vagy a diskurzus- és társalgáselemzés is nagyban hozzájárultak (vö. Weydt, 1981: 45–66). Elemzésünk szempontjából röviden ki kell térnünk Götze öt nyelvkönyv-generációjáról alkotott modelljére (1994), miszerint történetileg a második világháborút követően a nyelvkönyveket a legjellemzőbb nyelvtanítási módszerek alapján öt generációba sorolja:

- első generáció (50-es évek): nyelvtani-fordító módszer;
- második generáció (60-as évek): audiolingvális, audiovizuális módszer;
- harmadik generáció (70-es évek/kommunikatív-pragmatikai fordulat): kommunikatív módszerek;
- negyedik generáció (80-as évek): interkulturális módszer;
- ötödik generáció (90-es évek): a négy nyelvi készség fejlesztésére épülő módszerek, kognitív módszerek, interaktív gyakorlatok.

Az idegennyelv-oktatásban a nyelvhasználatnak jóval nagyobb jelentőséget tulajdonítva, történetileg a kommunikatív módszerek meghonosodásának hatására terjedtek el a modális partikulák a nyelvkönyvek dialógusaiban (Zrínyi, 2008: 100). Duch-Adamczyk (2012) cikkében összefoglalja, hogy a modális partikuláknak a nyelvelsajátításnak mely szakaszán és milyen mértékben van jelentősége. A tanulmány szerint a modális partikulák elsajátításának receptív és produktív módon kell történnie. A nyelvtanulás korai fázisában a modális partikulákat holisztikusan ajánlott megközelíteni. Ezért azonos nyelvi jelenségeket reprezentáló példamondatok célzott ismétlése javasolt mindaddig, amíg a nyelvtanuló a szókapcsolatokat intuitív módon rögzíti. Továbbá a nyelvelsajátítást tekintve megkülönböztetendők a nyelvhasználatban gyakran és kevésbé gyakran előforduló partikulák. Míg az előbbieket produktív, addig az utóbbiakat receptív módon érdemes tanítani. Ezekben túlmenően kiemeli azt is, hogy a partikulák szisztematikus tárgyalása, azok komplexitása miatt csak magasabb haladó nyelvi szinttől ajánlott. A kognitív megközelítések szerint a modális partikulák jelentését és funkcióit együttesen kell közvetíteni (Filho et al., 2017). Pittner (2010) az általa elemzett nyelvkönyvek alapján arra a következtetésre jutott, hogy bár számos nyelvkönyv szövegeiben (főként dialógusokban) megjelennek a modális partikulák, mégis kevésbé találunk hozzájuk explicit magyarázatokat, sőt gyakoroltatásukat célzó feladatokat is csak elvétve. Lang egy 2012-es kutatásában a *ja*, *doch*, *eben*, *halt* partikulákat vizsgálva arra az eredményre jutott, hogy mivel az említett partikulák gyakran kijelentő mondatok formájában, valamint hasonló nyelvtani konstrukciókban visszatérő elemként fordulnak elő a spontán beszédben, ezért a nyelvelsajátítás

során alkalmasak „nyelvi egységenként“ történő memorizálásra. Ezzel összhangban állnak a legújabb (Bolacio Filho, et al., 2017) nyelvkönyvelemzések eredményei is, amelyek azt mutatják, hogy a nyelvtanulás korai szakaszában (alsóbb nyelvi szinteken: A1-B1) a modális partikulákat a nyelvkönyvek főként chunkok formájában prezentálják. A chunkok olyan ismétlődő, tömbösített egységei a nyelvnek, amelyeket a nyelvtanuló szósor formájában egységként rögzít a memóriájában, és ugyanilyen tömbösített egységként hív le (vö. Aguado, 2014; Kráncz, 2016: 223). A chunkok egészben történő alkalmazásával a munkamemória teljesítménye növelhető. Duch-Adamczyk (2012: 30) a modális partikulák explicit tárgyalását szintén haladó szinttől ajánlja, amelyhez a mondattípusonkénti megközelítést tartja alkalmasnak, mivel a közlő már a mondattípus megválasztásakor dönt a modalitásról. Eldönti, hogy például kérni, tájékozódni vagy utasítani szeretne, ezzel segítve a hallgatót megnyilatkozás értelmezésében és véleménye megfogalmazásában.

A nyelvoktatásban a koherenciának kiemelt szerepet tulajdonítanak, mivel ezt az olvasó hozza létre a szöveg és a szöveg által közvetített információk valamint már meglévő tudása (tudáskészlete) által. Annak érdekében, hogy az olvasó a szöveget koherensnek érzékelje, kapcsolódási pontokat kell találnia a nyelvtudása, a világról alkotott tudása valamint a szöveg által közvetített üzenet között (Feld-Knapp, 2009: 111). Liefländer-Koistinen (2006: 371) tanulmányának eredményei szintén ebbe a felfogásba illeszkednek. A szerző amellet érvel, hogy a modális partikulák implicit teremtenek kapcsolatot a szöveg és a világról alkotott tudás által közvetített inferencia között, ezzel járulva hozzá ahhoz, hogy a szöveget az olvasó koherens keretbe tudja foglalni. Sanders és Spooren (2007, idézi Károly Krisztina, 2014: 204 f.) szerzőpáros megkülönböztet referenciális és kapcsolati koherenciát annak alapján, hogy milyen módon járulnak hozzá a mögöttes tartalom folytonosságának létrehozásához. Míg a referenciális koherencia utalásokon keresztül hozza létre a folytonosságot (például névmások, főnévi szerkezetek segítségével), addig a kapcsolati koherencia a szöveg egyes részei között teremt kapcsolatot. A modális partikulákat ez utóbbiakhoz sorolva szövegszervező eszközöknek tekinthetjük.

Lamova (2006: 194) a modális partikulák textuális funkciói kapcsán megjegyzi, hogy a partikulák a beszélők szövegértését könnyítik meg azért, hogy a beszélők közös ismereteire utalnak, és a partikulákat a megnyilatkozásoknál magasabb szintű szöveggel hozzák kapcsolatba. Montag (2013: 78) álláspontja szerint a nyelvoktatás célja annak a képességnek a fejlesztése, hogy a nyelvtanulók a modális partikulákat formai és intencionális tekintetben is hatékonyan tudják használni. A modális partikulák esetében nem elegendő a partikulák egy-egy szemantikai jelentését megtanulni, hanem olyan stratégiákat kell kifejleszteni, amelyek lehetővé teszik a partikulák különféle funkcióinak és jelentésének együttes megragadását a kontextus figyelembe

vételével. A különféle funkciómegadások megközelítése lehet szintaktikai és pragmatikai stb. szempontú is, ezzel könnyítve meg a partikulák főbb funkciónak tudatosítását, illetve azt, hogy a nyelvtanulók ezek alapján képesek legyenek a partikulák pragmatikai többletjelentésének önálló kikövetkeztetésére.

4. Elemzés

A továbbiakban néhány prototipikus modális partikula interakciós és textuális funkcióit mutatom be Loirat *Szenen einer Ehe in Wort und Bild* c. művéből választott két jelenet alapján (*Das Ei és Feierabend* címmel, Willkopp et al., 2003: 154–155). A *Das Ei* c. mű alábbi megnyilatkozása retorikai kérdésként is értelmezhető:

(8) „*Wie lange hat das Ei denn gekocht?*“

Tehát olyasmire vonatkozik, ami a hallgató előtt is ismert, mégis a kontextusból (szituációból) adódóan a diskurzus előzményeihez kapcsolódik. A feleség először kibújik a válasz alól (9), majd az ismételt feltett kérdést (10) követően a férjével közös tudásbázisra apellál (11):

(9) *Ich meine, wie lange dieses Ei gekocht hat...?*

(10) *Du willst es doch immer viereinhalb Minuten haben...*

A feleség tekintettel van a férje elvárására, és valószínűsíthető, hogy ezért nem fejezi be a megnyilatkozást. A *ja*, *doch* és *eben* partikulák tipikusan a konszenzusteremtés eszközei (Lütten, 1979; Molnár, 2001). Az olyan szövegtípusokban, mint például a dialógusok, ahol véleménykülönbség kerül felszínre, valamint álláspontok ütköztetésére és megvédésére kerül sor, jellemzően ezeknek a partikuláknak különféle szerepük van. A *doch* partikula arra a közös ismeretanyagra utal, amit a beszélgetőpartnerek előtt már ismert. Amennyiben új információról van szó, akkor a *doch* partikula erre irányítja a figyelmet (Molnár, 2001: 85). A (10) megnyilatkozásban a *doch* egy ismert előfeltevést jelez, ezáltal appellatív jellegű hivatkozás, tehát preszuppozíciót jelezhetünk vele. A *ja* partikulának asszertív funkciója van, amivel a közös tudásbázis meglétére utalhatunk. Az *eben* partikulával a közös ismeretanyag evidenciájára hivatkozhatunk, ami konstatólő karakterű (Molnár, 2001: 85). Ezeknek a partikuláknak tehát a véleménykülönbség feloldásában van meghatározó szerepük. A *ja*, *doch* és az *eben* partikula konszenzusteremtő funkciói annyiban hasonlítanak egymáshoz, hogy mindegyikükkel közös tudásbázisra utalhatunk velük: tényekre, eseményekre, tapasztalatokra vagy emlékekre stb. Továbbá az is közös bennük, hogy az argumentáció folytatásának szempontjából összefüggést teremtenek az érvelés menetében. Illokúciós és arcfenyegető hatásukat tekintve azonban mégis különbözőek.

(12) *Das weiß ich...*

(13) *Was fragst du denn dann?*

(14) *Weil dieses Ei nicht viereinhalb Minuten gekocht haben kann!*

A (13) megnyilatkozást tekintve a *denn* partikulával a közlő disszenzust jelöl, ami egyúttal fordulópontot jelent a beszélgetésben, mivel ezzel a beszélő a (13) megnyilatkozásban egy új irányba tereli a konverzációt. A (27) megnyilatkozásban: “*Aha! Das ist dir egal... es ist dir also egal, ob ich viereinhalb Minuten in der Küche schufte!*” az *also* modális partikulának a mondanivaló részösszefoglalásában van szerepe, mivel konklúzióként értelmezhető. Előzményekre vonatkozik, összefoglal, de egyúttal megerősítést is kifejez, de ugyanakkor jelzi a következő diskurzusszegmenshez kapcsolódó viszonyát is, aminek az állítás alátámasztásában van szerepe (Helbig, 1988: 86). Lambova (2006) a *doch*, *eben* és *ja* partikulákat szövegszervező eszközöknek tekinti. A *doch* partikuláról úgy véli, hogy szöveg szinten érvényesülő anaforikus elem, amely visszautaló funkcióval bír. Graefen (2000) szerint érvelő szövegek esetén a közlő a *doch* partikula használatával a „hallgatói tudás átformálását” célozza meg, amit a (29–31) megnyilatkozásokban szintén megfigyelhetünk:

(29) *Aber es ist nicht egal...das Ei muß nämlich viereinhalb Minuten kochen.*

(30) *Das habe ich doch gesagt...*

(31) *Aber eben hast du doch gesagt, es ist dir egal!*

A *doch* partikulának ugyanakkor kapcsoló funkciója is van, mert az előző megnyilatkozás ellentétére hívja fel a figyelmet (Herberholz, 2013: 257). A *doch* textuális és interakciós elem is egyben. Ezeket a funkciókat nehéz szétválasztani egymástól. Mint látható, a modális partikuláknak szerepük van a dialógus egyensúlyának fenntartásában (Molnár, 2001: 85), segítik a befogadót az érvelések menetének követésében, valamint a beszélgetőpartnerek előismeretének felismerésében.

Loriot *Feierabend* c. művében a *ja* és a *doch* modális partikulák visszatérő nyelvi elemek:

(51) *Es könnte ja nicht schaden, wenn du mal etwas spazierengest...*

(52) *Nein-nein...*

(53) *Ich bringe dir deinen Mantel...*

(54) *Nein, danke...*

(55) *Aber es ist zu kalt ohne Mantel...*

(56) *Ich gehe ja nicht spazieren...*

Az (51–56) megnyilatkozásokban a férj ellentmond felesége álláspontjának, és jelzi, hogy ő másképp véli a helyzetet. A *ja* a dialógus fontos eleme. Az (55–56) megnyilatkozások alkalmasak arra, hogy megnyilatkozások közötti

összefüggéseket kapcsoljon össze, ilyenképpen: „*Ich brauche keinen Mantel, weil ich nicht spazieren gehen will.*“ Noha a *ja* (56) ismét közös tudást aktivál, szövegszinten mégis összefüggést teremt a már elhangzottak és az indoklás között. Liefländer-Koistinen (2006: 370) szerint a *ja* partikula a befogadó számára beazonosítható „szövegszignálként“ funkcionál, mert összeköti az egyes szövegrészeket, ezzel segítve az olvasót a szövegértésben. Mint ahogy a (63) megnyilatkozás példázza, a *denn* modális partikula gyakran akkor fordul elő, amikor a közlő számára az ismételt kérdés ellenére a hallgatótól várt válasz nem elegendő, de ugyanakkor a beszélgetést egy másik irányba terelheti (vö. Herberholz, 2013: 257). A (65) megnyilatkozásban a *ja* partikula használatával a beszélő feltételezi a hallgató egyetértését a propozícióval és egyúttal előfeltételezi a mondottakkal való egyetértést is. A *ja* modális partikula a konszenzusteremtés egyik eszközeként itt ismét a megteremtett közös tudásbázis meglétére és bizonyosságára utal (ld. Lütten, 1979: 36). A (73–79) megnyilatkozásokban található *doch*, illetve *doch mal* appellatív jellegű megnyilatkozások. A közlő a közös kommunikációs bázisra (ld. Lütten, 1979: 39) emlékezteti beszélgetőpartnerét, valamint felhívja figyelmét arra, hogy erre legyen tekintettel ő is. A *doch*, illetve *doch mal* (73–79) partikulák explicit jelzésként segítik a befogadót a mondanivaló értelmezésében, mivel a korábban elhangzott információkhoz kötik a megnyilatkozásokat. Az előfeltevést jelző *doch* és *doch mal* modális partikulák segítik a hallgatót a preszuppozíció felismerésében, vagyis a partikula áthelyezi a fókusz azokra az információkra, amelyek szükségesek a megnyilatkozás helyes értelmezéséhez. A beszélő a modális partikula által osztja meg azt a többletinformációt, amivel nemcsak a hallgató figyelmét irányítja, hanem egyben a konverzációt is.

5. A modális partikulák didaktikai optimalizálása

A partikulák mondathatárokon túlmenően utalnak a kommunikációs szituációra, illetve a szövegegységekre. A partikulák ezen sajátosságából adódnak a szövegszintű vizsgálatok, valamint a partikulák szövegszintű nyelvórai közvetítésének szükségessége. A szövegből/szövegegységekből kiindulva könnyebben kikövetkeztethetőek a kisebb nyelvi elemek jelentései és funkciói. Ezért ajánlott, hogy az idegennyelv-oktatás a modális partikulákat ne csak (izolált) mondatokhoz kapcsolva, hanem a nyelv nagyobb egységén, a szövegen keresztül szemléltesse.

Zimmermann modellje (1981: 117–122) főként az anyanyelv és az idegen nyelv közötti nyelvi kontrasztokra, valamint a modális partikulák funkcióinak kognitív megközelítésére épül, amely véleményünk szerint további két fázis beiktatásával alkalmas lehet a modális partikulák „nagyobb egységben”, azaz a „szöveg egészében” történő szemléltetésére is. A modális partikulák szövegben történő megragadása lehetővé teszi egyrészt a partikulák szemantikai jelentésének meghatározását, másrészt kommunikatív funkcióik együttes felismerését.

Zimmermann (1981: 117–122) a modális partikulák didaktizálására egy három fázisból álló modellt dolgozott ki:

1) tudatosító fázis: célja az elemcsoport kommunikációs funkcióinak ismertetése, valamint annak tudatosítása, hogy ezek a nyelvi elemek milyen fontos funkciókat töltenek be a nyelvhasználatban. Zimmermann véleménye szerint (uo.) ennek nyelvórai közvetítése történhet kognitív magyarázatok segítségével (parafrázisokkal, homonimákkal stb.). A szerző a tudatosító fázishoz feleletválasztós kérdéseket ajánl a beszédhelyzetek felismeréséhez vagy az előismeretek kikövetkeztetéséhez;

2) kontrasztív fázis: a modális partikulák (L2) összehasonlítása az anyanyelvvvel (L1) intonációs, lexikális és szintaktikai szempontból;

3) gyakorló fázis: célja, hogy segítse a tanultak elmélyítését, például lyukas szöveg kitöltésével, dialógusok segítségével, vagy szerep- és csoportjátékok alkalmazásával.

Zimmermann modelljének (1981: 117–122) tudatosító fázisát a következőkben különválasztjuk: szenzibilizáló és tudatosító fázisra. Ezt azért tartjuk szükségesnek, mert a szenzibilizáció hosszú idő alatt alakul ki a nyelvtanulás során, azonban a haladó szintű nyelvtanulók már rendelkeznek előismeretekkel a modális partikulákra vonatkozólag, azonban a nyelvtanítás alapját képező szövegfajták a modális partikulákat koncentráltabban tartalmazhatják, ezért ajánlott ezeket a nyelvi elemeket több lépésben, szisztematikusan feldolgozni.

A tudatosító fázis célja tehát rávilágítani arra, hogy a kontextus az, ami elsősorban meghatározza a modális partikulák jelentését. És ez az értelmezési keret segíti a nyelvtanulókat a modális partikulák funkcióinak megragadásában. A szenzibilizálás fázisa a fókusz a funkciók felismerésére, a tudosítás fázisa pedig a funkciók megragadására helyezi. A kontrasztív fázis során pedig a modális partikulák különböző funkcióinak megvilágítására fektetjük a hangsúlyt, amit a gyakoroltató/elmélyítő fázis követ. Ezek az egymásra épülő fázisok segíthetnek abban, hogy a nyelvtanulók lépésről-lépésre jussanak el a modális partikulák produktív használatáig:

- 1) szenzibilizáló fázis: célja ráirányítani a figyelmet a modális partikulák pragmatikai jelentőségére, valamint arra, hogy a partikulák nem pusztán töltelékszavak, hanem a szövegen belül fontos nyelvi funkciókkal bírnak;
- 2) tudatosító fázis: a kontextus jelentőségének és a modális partikulák funkcióinak megragadása és tudosítása;
- 3) kontrasztív fázis: a modális partikulák funkcionális különbségeinek érzékeltetése;
- 4) gyakoroltató/elmélyítő fázis: szövegelemzési feladatok;
- 5) alkalmazás fázis: önálló szövegprodukciónak;

Az alábbiakban az egyes fázisokhoz rendelt feladatokat és azok céljait mutatjuk be részletesen.

1) Szenzibilizáló fázis

A feladat célja: A szenzibilizáló fázisban arra kívánunk rámutatni, hogy a modális partikulák a hétköznapi társalgásokban fontos nyelvi szerepet töltenek be. Pragmatikai jelentőségüket két dialógus (A és B) szembeállításával érzékeltetjük oly módon, hogy az egyik dialógusból (B) eltávolítottuk a modális partikulákat. Gondolatébresztő és rávezető kérdésekkel irányíthatjuk a nyelvtanulók figyelmét a modális partikulák pragmatikai funkcióira.

Feladat: Olvassátok el, majd hasonlítsátok össze a két dialógust (A-B)! Húzzátok alá a szövegben azokat a nyelvi elemeket, amelyek a két dialógus közti különbségből adódnak, majd ezt követően válaszoljatok a lenti kérdésekre!

	A. dialógus	B. dialógus
Feleség:	Denkst du irgendwas?	Denkst du irgendwas?
Férj:	Nichts Besonderes...	Nichts Besonderes...
Feleség:	Es könnte nicht schaden, wenn du etwas spazierengingest...	Es könnte ja nicht schaden, wenn du mal etwas spazierengingest...
Férj:	Nein-nein...	Nein-nein...
Feleség:	Ich bringe dir deinen Mantel...	Ich bringe dir deinen Mantel...
Férj:	Nein danke...	Nein danke...
Feleség:	Aber es ist zu kalt ohne Mantel...	Aber es ist zu kalt ohne Mantel...
Feleség:	Ich gehe nicht spazieren...	Ich gehe ja nicht spazieren...
Férj:	Aber eben wolltest du noch...	Aber eben wolltest du doch noch...
Feleség:	Nein, du wolltest, dass ich spazierengehe...	Nein, du wolltest, dass ich spazierengehe...
Férj:	Ich? Mir ist völlig egal, ob du spazierengehst...	Ich? Mir ist doch völlig egal, ob du spazierengehst...

- Soroljátok fel az általatok megjelölt nyelvi elemeket!
- Mit jelentenek ezek a szavak magyarul (önálló alakjaikat tekintve)?
- Hogyan fordítanátok le magyarra ezeket a nyelvi elemeket kontextusban értelmezve?
- Mi történik, ha elhagyjuk a modális partikulákat a mondatból?
- Milyen jelentésbeli különbségekre engednek következtetni ezek a partikulák?
- Milyen szinonimákat lehetne használni a modális partikulák helyett?

2) Tudatosító fázis

A feladat célja: A szenzibilizáló fázis során megállapítottak arra engedhetik következtetni a nyelvtanulókat, hogy egyfelől a modális partikulák jelentésének meghatározása a mindenkori kontextus függvénye; másfelől pedig, hogy bár a mondatból elhagyható elemek, mégis lehetnek egyéb kommunikációs funkcióik is. Ezek a következő feladatban a beszélői szándékok érzékeltetésében testesülnek meg.

Feladat: *Mit fejeznek ki a modális partikulák és milyen hatást érhetünk el velük? Rendeljétek az alábbi tulajdonságokat a megadott szövegrészekhez!*

következtető, indokló, összegző, témaváltást kifejező, ~~konszenzusra utaló~~

Szövegrészlet	Milyen hatást kelt?
<i>Es ist fünf Uhr. Ich sitze hier ja seit einer Stunde.</i>	konszenzusra utaló
<i>Mir schien die Welt offen zu stehen und ich hoffte, wieder auf eigenen Beinen zu stehen. Das war also die erste Kalenderwoche des Jahres.</i>	
<i>Der Schulhof stand großflächig unter Wasser. Es hat ja geregnet!</i>	
<i>Eine gute Wahl für eine Übernachtung: Parkplätze direkt hinter den Sanddünen, Orte für den Einkauf in der Nähe. Kennen Sie übrigens unsere Internetseite?</i>	
<i>Die Erfahrung hat uns aber gezeigt, dass eine gute Einschulung eben viel Zeit und Geld kostet</i>	

3) Kontrasztív fázis

A feladat célja: A modális partikulák funkcionális különbségeinek érzékeltetése feleletválasztós tesztet választottunk. A helyes válaszokat csak a teljes kontextus értelmezése után lehet megadni. A modális partikulák pragmatikai sajátossága, hogy ugyanaz a partikula többfajta funkcióban is megjelenhet. A feladat ezt kívánja hangsúlyozni.

Feladat: *Melyik interpretáció illik a szövegrészlethez? Jelöljétek meg a helyes választ! (Példánként csak egy helyes válasz lehetséges.)*

1. *Das Ei ist hart. Wie lange hat das Ei **denn** gekocht?*

a) érdeklődő, udvarias kérdés

b) szemrehányás, hibáztatás

2. *Ich habe akustisch nicht verstanden. Wie heißt du denn?*

a) érdeklődő, udvarias kérdés

b) szemrehányás, hibáztatás

3. *Es ist dir also egal, ob ich viereinhalb Minuten in der Küche schufte!*

a) helyeslés

b) összefoglalás

4. *Wir fliegen nach Nepal. Visum hatten wir ja schon elektronisch.*

a) egyetértés

b) meglepetés

5. *Wir alle wollen gewinnen. Wir alle wollen doch an der Spitze stehen.*

a) véleménynyilvánítás

b) visszautaló indoklás

4) Gyakoroltató/elmélyítő fázis

A feladat célja: Lorient *Feierabend* c. művében a modális partikulák nagy számban fordulnak elő. Kiragadott mondatok alapján nem mindig lehet kikövetkeztetni a beszélői szándékot, ezért a szöveg egészét kell a nyelvtanulóknak elemezniük ahhoz, hogy a feladatot meg tudják oldani.

Feladat: *Olvassátok el még egyszer Lorient *Feierabend* c. művét! Húzzátok alá az összes modális partikulát a szövegben. Hasonlítsátok össze, hogy melyik szereplő használ több modális partikulát! Gyűjtsétek össze, hogy melyik modális partikulát használják a szereplők az alábbi funkciókhoz a szövegben!*

– konszenzusteremtés / egyetértés kifejezése: *ja, doch*

– közös információra, ismeretekre való utalás:

– egyetértés feltételezése:

– véleménynyilvánítás:

– retorikai kérdés:

– gondolatmenet lezárása:

5) Az önálló alkalmazás fázisa

A feladat célja: A közvetlenül egymásra épülő fázisok feladatainak célja a modális partikulák mindenkorai beszédszándéknak megfelelő, adekvát használata. Ez a lezáró feladat az egyes fázisok során közvetített nyelvi elemek tudatos felhasználását célozza meg.

Feladat: *Az egyik csoporttársaddal közösen fejezzétek be Lorient *Feierabend* c. művét! Ügyeljétek arra, hogy használjátok a modális partikulákat az előző feladatban ismertettek szerint!*

ER: Ich sitze hier, weil es mir Spaß macht...

SIE: Sei doch nicht aggressiv...

ER: Ich bin doch nicht aggressiv...
 SIE: Warum schreist du mich dann so an?
 ER: (schreit)...Ich schreie dich nicht an!!
 SIE:
 ER:

6. Összegzés

A partikulák mondathatárokon túlmenően utalhatnak a kommunikációs szituációra, illetve a szövegegységekre. Ezen sajátosságuk teszi indokolttá a partikulák szövegszintű nyelvórai közvetítését. A tanulmányban a modális partikulák textuális és interakciós funkcióinak elméleti háttérét vizsgáltam, majd ehhez kapcsolódva egy-egy nyelvkönyvi példát (dialógust) elemeztem. A dialógusokban szereplő modális partikulákat megjelenésük sorrendjében vizsgáltam. Noha a partikulák textuális és interakciós funkcióit elemezve változatos szerepkörök rajzolódtak ki, mégis általánosan körvonalazódtak az egyes retorikai komponensek (beszélői szándék, véleménynyilvánítás, gondolatmenet lezárása, evidencia kifejezése stb.) valamint olyan funkciók is, amelyek a kognitív kontextushoz köthetők. A dialógusok elemzése többek közt rávilágított a modális partikulák azon szerepköreire is, amelyek hozzájárulnak a koherencia viszonyok jelöléséhez, és egyben a szöveg mondanivalójának értelmezéséhez. Olyan szövegszignálok, amelyek kapcsolatot teremtenek az egyes megnyilatkozások között, ezen kívül az egyes szövegrészek összekötésében is meghatározó szerepük van. A tanulmány végül megoldási javaslatot kínált a modális partikulák egy lehetséges szövegszintű közvetítésére és gyakorlati hasznosíthatóságára. A későbbiekben azonban érdemes lenne hasonló szövegtípusokban más modális partikulák gyakoriságát és funkcióit is részletesebben vizsgálni. Mivel a modális partikulák információt adnak magáról a szövegtípusról is, későbbi elemzésekhez érdemes lenne figyelembe venni az argumentáció mint érvelő szövegtípus jellemzőit is.

Irodalom

- Aguado, K.** (2014) Kannst du mal eben...? *Magazin Extra* 1. pp. 5–9.
- Bolacio Filho, E.S.A; Thais, L. & Reis Barros, B.** (2017) Modalpartikeln im DaF-Unterricht. Vermittlung und Lehrwerkanalyse. *Periodicos Caderno de Letras (Ufpel)* 29. <https://periodicos.ufpel.edu.br>
- Busse, D.** (1992) Partikeln im Unterricht Deutsch als Fremdsprache. Semantische und didaktische Probleme der Synsemantika. *Muttersprache* 102. pp. 37–59.
- Dér Cs. I.** (2010) „Töltelékelem” vagy új nyelvi változó? A hát, úgyhogy, így és ilyen újabb funkciójáról a spontán beszédben. In: Gósy M. (szerk.) *Beszéd kutatás 2010*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. Kempelen Farkas Beszédkutató Laboratórium. 159–170.
- Duch-Adamczyk, J.** (2012) Vermittlung der Abtönungspartikeln im DaF-Unterricht. *Glottodidactica XXXIX. An International Journal of Applied Linguistics*. 39/1. (Uniwersytet im Adama Mickiewicza w Poznaniu) pp. 25–35.
- Eszéki A.** (2016) Konsensus-konstituierende Modalpartikeln in DaF-Lehrwerken. In: Reményi A. Á., Sárdi Cs. és Tóth Zs. (szerk.) *Távlatok a mai magyar alkalmazott nyelvészetben*. Tinta Könyvkiadó: Budapest. 47–61.

- Europarat / Rat für Kulturelle Zusammenarbeit** (2001) *Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen für Sprachen: Lernen, lehren, beurteilen. Niveau A1-A2-B1-B2-C1-C2*. Berlin: Langenscheidt KG.
- Feld-Knapp, I.** (2009) Textsortenspezifische Merkmale und ihre Relevanz für Spracherwerbsprozesse (DaF). In: Adamzik, K. & Krause, W-D. (eds.) *Text-Arbeiten: Textsorten im fremd- und muttersprachlichen Unterricht an Schule und Hochschule*. 2. Aufl. Tübingen: Narr. pp. 115–139.
- González, M.** (2004) *Pragmatic Markers in Oral Narrative. The case of English and Catalan*. Pompeu Fabra University, Barcelona – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Graefen, G.** (2000) Ein Beitrag zur Partikelanalyse – Beispiel doch. *Linguistik Online* 6. <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/1009/1666> (Utoljára megtekintve 2018. 03. 08)
- Gökay, N.** (2016) B1+' Hinsiclilic der Modalpartikeln und der Förderung der pragmatischen Kompetenz. pp. 99–101. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi* 2016/3. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/264334> (Utoljára megtekintve 2018. 03. 08)
- Götze, L.** (1993) Modalpartikeln aus der Sicht der Sprachlehr- und Sprachlernforschung. *Deutsch als Fremdsprache* 30/4. pp. 227–232.
- Götze, L.** (1994) Fünf Lehwergenerationen. In: Bernd Kast & Gerhard Neuner (eds.) *Zur Analyse, Begutachtung und Entwicklung von Lehrwerken für den fremdsprachlichen Deutschunterricht*. Berlin: Langenscheidt. pp. 9–30.
- Helbig, G.** (1988) *Lexikon deutscher Partikeln*. 1. Auflage. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
- Helbig, G.** (1990) *Entwicklung der Sprachwissenschaft seit 1970*. Lizenzausgabe der. 2. unveränderten Auflage (1988). Leipzig: Westdeutscher Verlag, Opladen.
- Herberholz, T.** (2013) *Modalpartikeln in Dialogen*. Bad Kissingen/Temeswar: Mirton Verlag. pp. 247–260. <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A13064/pdf> (Utoljára megtekintve 2018. 03. 08)
- Károly K.** (2014) A szövegszintű jelenségek fordítási szempontú vizsgálatának elméleti és módszertani kérdéseiről. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények*. IX./2. pp. 196–214.
- Kertes P.** (2011) A diskurzusjelölők funkciója érvelő érettségi szövegekben. *Magyar Nyelvőr* 135/2. 148–160.
- Koch, P. & Oesterreicher, W.** (1990) *Gesprochene Sprache in der Romania: Französisch, Italienisch, Spanisch*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. (Romanistische Arbeitshefte, 31.)
- Kourukmas, P.** (1987) Sind Modalpartikeln lehrbar geworden? Partikellehren für Deutsch als Fremdsprache aus den Jahren 1979 bis 1984. *Informationen Deutsch als Fremdsprache* 14. pp. 99–110.
- Kráncz, E.** (2016) Zur Relevanz von Chunks im DaF-Unterricht. In: Feld-Knapp, I. (ed.): *Cathedra Magistrorum – Lehrerforschung. Grammatik*. Budapest: Eötvös József Collegium. pp. 348–366.
- Kristóf, E.** (2009) *Abtönungspartikeln in Wörterbüchern. Präsentiert anhand der Lemmazeichen aber, ja und schon*. Dissertation. Debrecen.
- Lang F.** (2012) Konsensus-konstituierende Modalpartikeln als prototypische Chunks: Eine Erwerbsperspektive für Deutsch als Fremdsprache. *FRAGL* 9. (Freiburg: Universität Freiburg im Breisgau) <http://portal.uni-freiburg.de/sdd/fragl/lang2012.9/files/fragl9.pdf> (Utoljára megtekintve 2018. 03. 08)
- Liefländer-Koistinen, L.** (2006) Die Rolle von Modalpartikeln beim Textverstehen und Übersetzen. In: Blühdorn, H.; Breindl, E. & Waßner, U. Hermann (eds.) *Text-verstehen. Grammatik und darüber hinaus*. Berlin/New York: de Gruyter. pp. 368–371.
- Lütten, J.** (1979) Die Rolle der Partikeln doch, eben und ja als Konsensus-Konstitutiva in gesprochener Sprache. In: Weydt, H. (ed.). *Die Partikeln der deutschen Sprache*. Berlin: Walter de Gruyter. pp. 30–38.
- Meibauer, J.** (1994) *Modaler Kontrast und konzeptuelle Verschiebung: Studien zur Syntax und Semantik deutscher Modalpartikeln*. Tübingen: Niemeyer Verlag.
- Molnár A.** (2001) Német modális partikulák egy irodalmi dialógusban (F.X. Kroetz: „Oberösterreich”). In: Petőfi S. J. és Sziksziané Nagy I. (szerk.) *Grammatika–szövegnyelvészeti–szövegten*. Officina Textologica. Debrecen. pp. 81–86.

- Montag, Manja** (2013) *Die Abtönungspartikeln im DaF-Unterricht. Zur Effektivität der methodischen Vermittlung von Partikelbedeutungen*. Pieterlen: Peter Lang Edition.
- Péteri, A.** (2011) Interrogativpartikeln und Modalpartikeln. Ihre Abgrenzung in ausgewählten europäischen Sprachen. In: Harsányi, M. (ed.) *Germanistische Studien VIII. Wissenschaftliche Beiträge der Károly-Eszterházy-Hochschule*. Eger: Eszterházy Károly Hochschule. pp. 93–107.
- Pittner, K.** (2010) Modalpartikeln in neueren Lehrwerken für Deutsch als Fremdsprache. <http://homepage.ruhr-uni-bochum.de/Karin.Pittner/ModalpartikelnDaF.pdf>. pp. 1–10. (Utoljára letöltve: 2016. 06. 20)
- Thurmair, M.** (1989) *Modalpartikeln und ihre Kombinationen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Thurmair, M.** (2012) Satztyp und Modalpartikeln. In: Meibauer, J.; Steinbach, M. & Altmann, H. (eds.) *Satztypen des Deutschen*. De Gruyter: Berlin. pp. 627–651.
- Weydt, H.** (1969) *Abtönungspartikel. Die deutschen Modalwörtern und ihre französischen Entsprechungen*. Bad Homburg. v.d.: Gehlen. (= Linguistica et litteraria 4.)
- Weydt, H.** (1981) Methoden und Fragestellungen der Partikelforschung. In: Weydt, H. (ed.): *Partikeln und Deutschunterricht. Abtönungspartikeln für Lerner des Deutschen*. Heidelberg: Gross. pp. 45–66.
- Waltereit, R.** (2006) *Abtönung. Zur Pragmatik und historischen Semantik von Modalpartikeln und ihren funktionalen Äquivalenten in romanischen Sprachen*. Tübingen: Niemeyer. Beihefte zur Zeitschrift für Romanische Philologie.
- Willkopp, E. M. et al.** (2003) *Auf neuen Wegen. Deutsch als Fremdsprache für die Mittelstufe und Oberstufe*. Ismaning: Hueber Verlag.
- Zimmermann, K.** (1981) Warum sind die Modalpartikeln ein Lernproblem? In: Weydt, H. (ed.): *Partikeln und Deutschunterricht. Abtönungspartikeln für Lerner des Deutschen*. Heidelberg: Groos. pp. 111–122.
- Zrínyi A.** (2008) *A német árnyaló partikulák fordítási lehetőségei*. Disszertáció. Pécs.

Függelék (Az elemzett szövegek)

Loriot: *Das Ei* (Willkopp et al. 2003: 154)

- Mny.
- 4 Férfj: Berta!
- 5 Feleség: Ja...
- 6 Férfj: Das Ei ist hart!
- 7 Feleség: Ich habe es gehört...
- 8 Férfj: Wie lange hat das Ei **denn** gekocht...?
- 9 Feleség: Zu viel Eier sind gar nicht gesund...
- 10 Férfj: Ich meine, wie lange dieses Ei gekocht hat...?
- 11 Feleség: Du willst es **doch** immer viereinhalb Minuten haben...
- 12 Férfj: Das weiß ich...
- 13 Feleség: Was fragst du **denn dann**?
- 14 Férfj: Weil dieses Ei nicht viereinhalb Minuten gekocht haben kann!
- 15 Feleség: Ich koche es **aber** jeden Morgen viereinhalb Minuten.
- 16 Férfj: Wieso ist es dann mal zu hart und mal zu weich?
- 17 Feleség: Ich weiß es nicht... ich bin kein Huhn!
- 18 Férfj: Ach! ... Und woher weißt du, wenn das Ei gut ist?
- 19 Feleség: Ich nehme es nach viereinhalb Minuten aus, mein Gott!
- 20 Férfj: Nach der Uhr oder wie?
- 21 Feleség: Nach Gefühl... eine Hausfrau hat das im Gefühl...
- 22 Férfj: Aber es ist zu hart ... vielleicht stimmt da mit deinem Gefühl was nicht...
- 23 Feleség: Mit meinem Gefühl stimmt was nicht? Ich stehe den ganzen Tag in der Küche, mache die Wäsche, bring deine Sachen in Ordnung, mache die Wohnung gemütlich, ärgere mich mit den Kindern rum, und du sagst, mit meinem Gefühl stimmt was nicht?
- 24 Férfj: Jaja ...jaja ... jaja ... wenn ein Ei nach Gefühl kocht, dann kocht es eben nur *zufällig* genau viereinhalb Minuten!
- 25 Feleség: Es kann dir **doch** ganz egal sein, ob das Ei *zufällig* viereinhalb Minuten kocht... Hauptsache es *kocht* viereinhalb Minuten!
- 26 Férfj: Ich hätte nur gern ein weiches Ei und nicht ein *zufällig* weiches Ei! Es ist mir egal, wie lange es kocht!
- 27 Feleség: Aha! Das ist dir egal... es ist dir **also** egal, ob ich viereinhalb Minuten in der Küche schufte!
- 28 Férfj: Nein-nein...
- 29 Feleség: Aber es ist *nicht egal*...das Ei muß nämlich viereinhalb Minuten kochen.
- 30 Férfj: Das habe ich **doch** gesagt...
- 31 Feleség: Aber eben hast du **doch** gesagt, es ist dir egal!
- 32 Férfj: Ich hätte nur gern ein weiches Ei...
- 33 Feleség: Gott, was sind Männer primitiv!
- 34 Férfj: (düster vor sich hin) Ich bringe sie um ... morgen bringe ich sie um..

Loriot: *Feierabend* (Willkopp et al. 2003: 155)

- Mny.
- 35 Feleség: Hermann...
- 36 Férfj: Ja...
- 37 Feleség: Was machst du da?
- 38 Férfj: Nichts...
- 39 Feleség: Nichts? Wieso nichts?

- 40 Férfj: Ich mache nichts...
- 41 Feleség: Gar nichts?
- 42 Férfj: Nein (Pause)
- 43 Feleség: Überhaupt nichts?
- 44 Férfj: Nein...ich sitze hier...
- 45 Feleség: Du sitzt da?
- 46 Férfj: Ja...
- 47 Feleség: Aber irgendwas machst du **doch**?
- 48 Férfj: Nein. (Pause)
- 49 Feleség: Denkst du irgendwas?
- 50 Férfj: Nichts Besonderes...
- 51 Feleség: Es könnte **ja** nicht schaden, wenn du **mal** etwas spazierengingest...
- 52 Férfj: Nein-nein...
- 53 Feleség: Ich bringe dir deinen Mantel...
- 54 Férfj: Nein danke...
- 55 Feleség: Aber es ist zu kalt ohne Mantel...
- 56 Férfj: Ich gehe **ja** nicht spazieren...
- 57 Feleség: Aber eben wolltest du **doch** noch...
- 58 Férfj: Nein, du wolltest, dass ich spazierengehe...
- 59 Feleség: Ich? Mir ist **doch** völlig egal, ob du spazierengehst...
- 60 Férfj: Gut..
- 61 Feleség: Ich meine nur, es könnte dir nicht schaden, wenn du **mal** spazierengehen würdest...
- 62 Férfj: Nein, schaden könnte es nicht..
- 63 Feleség: Also was willst du **denn** nun?
- 64 Férfj: Ich möchte hier sitzen...
- 65 Feleség: Du kannst einen **ja** wahnsinnig machen!
- 66 Férfj: Ach...
- 67 Feleség: Erst willst du spazierengehen...dann wieder nicht...dann soll ich deinen Mantel holen...dann wieder nicht...was **denn** nun?
- 68 Férfj: Ich möchte hier sitzen...
- 69 Feleség: Und jetzt möchtest du plötzlich da sitzen...
- 70 Férfj: Gar nicht plötzlich ... ich wollte immer nur hier sitzen ... und mich entspannen ...
- 71 Feleség: Wenn du dich wirklich entspannen wolltest, würdest du nicht dauernd auf mich einreden...
- 72 Férfj: Ich sage **ja** nichts mehr... (Pause)
- 73 Feleség: Jetzt hättest du **doch mal** Zeit, irgendwas zu tun, was dir Spaß macht...
- 74 Férfj: Ja...
- 75 Feleség: Liest du was?
- 76 Férfj: Im Moment nicht...
- 77 Feleség: Dann lies **doch mal** was...
- 78 Férfj: Nachher; nachher vielleicht
- 79 Feleség: Hol dir **doch** die Illustrierten...
- 80 Férfj: Ich möchte erst noch etwas hier sitzen...
- 81 Feleség: Soll *ich* sie dir holen?
- 82 Férfj: Nein-nein, vielen Dank...
- 83 Feleség: Will der Herr sich auch noch bedienen lassen, was?
- 84 Férfj: Nein, wirklich nicht...
- 85 Feleség: Ich renne den ganzen Tag hin und her ... Du könntest **doch wohl** einmal aufstehen und dir die Illustrierten holen...
- 86 Férfj: Ich möchte jetzt nicht lesen ...
- 87 Feleség: Dann quengele **doch** nicht so rum...
- 88 Férfj: (schweigt)

- 89 Feleség: Hermann!
90 Férj: (schweigt)
91 Feleség: Bist du taub?
92 Férj: Nein-nein...
93 Feleség: Du tust eben *nicht*, was dir Spaß macht...statt dessen *sitzt* du da!
94 Férj: Ich sitze hier, *weil* es mir Spaß macht...
95 Feleség: Sei doch nicht aggressiv...
96 Férj: Ich bin doch nicht aggressiv...
97 Feleség: Warum schreist du mich **dann** so an?
98 Férj: (schreit)...Ich schreie dich nicht an!!